

FOTO: AXEL FORS

En strävam bonde. Ett vanligt förekommande motiv i hembygdsföreningars fotografisamlingar.

FOTO: GUNNAR LUNDH

Statare på väg hem från mjölkningen, Ven 1933

Hembygdens historiemyster granskas:

”Strävsam bonde” skymmer andra perspektiv

En nostalgisk dimma ligger tung över den skånska myllan. Här odlar hembygdsrörelsen myterna om ”den strävsamma bonden” och en enda lycklig gemenskap jordägare emellan. Men kvinnorna är osynliga. Pigor och drängar, torpare och indelta soldater, backstugusittare och statare, industriarbetare och akademiker, nysvenskar och förortsbor – de saknas ofta i rörelsens lokala historieförskrivning.

Text: Jonas Jönsson

Hembygdsrörelsens grundare ville bevara den gamla bygdekulturen för kommande generationer när Sverige industrialiserades. I stora drag är hembygdsrörelsens roll att skydda och bevara de lokala traditionerna och bygdens lokala historia och minnen.

När Johanna Mårtenssons och Andreas Sjölin skrev sin examensuppsats på Malmö högskola i höstas för att bli gymnasielärare i historia, då fördjupade de sig i hur hembygdsrörelsen i Skåne beskriver sin lokala historia. I uppsatsen

”Den strävsamma bonden och andra berättelser” granskas museiutställningar och berättelser vid fyra hembygdsföreningar i Skåne; Bjärnum och Loshult från det gamla Malmöhus län och Alnarp och Eslöv från det gamla Kristianstad län.

Skåne är ju ett landskap med olika samhällsskikt bestående av adel och godsherrar, obesuttna och statare, industriarbetare och en akademisk medelklass. Men uppsatsskrivarna fann en bondeberättelse om en enda gemenskap. Inget om utsatthet, fattigdom och klasskillnader – eller

kvinnor. Hembygdsrörelsen framställer ”den strävsamme bonden” som en framåtsträvande, skicklig entreprenör och bidrar till en konservativ bild av en nordisk bondeklass med gemensamma erfarenheter och mål. Men begreppet bonde omfattar inte alla på landsbygden.

– Backstugusittare, torpare, stutare och indelta soldater räknas inte in, säger uppsats-skrivarna. I det tidigmoderna samhället kunde den jordägande bonden bruka hela gårdar och uppbära skatt. Men pigor och drängar räknades inte till bondeklassen, de tillhörde en tjänsteklass som kom att öka lavinartat under 1800-talet.

– Människor som levde i gathus, statarlångor eller backstugor finns inte med i berättelsen om ”bonden”, som trots vedermödor påstås ha skapat hantverk och liv ur aska. Sociala hierarkier och direkt segregation beskrivs inte.

– Det finns också en könsblindhet i historieberättningen. Kvinnorna saknas. Ett område där kvinnor dominerade i det förindustriella Sverige var mjölkhanteringen, och det gällde ända fram mellankrigstiden då yrket snabbt mekaniserades och männen tog över. Det är konstigt att kvinnorna är osynliga inom en sektor där de hade makt och ekonomiskt och socialt inflytande under lång tid i lantbrukets historia.

Johanna Mårtensson och Andreas Sjölin vill inte nedvärdera hembygdsföreningarnas historieskrivning. De betonar att uppsatsen är en akademisk granskning av ”en

aktörs bruk av historia”. Det är inte meningen att racka ner på hembygdsföreningar och de eldsjälur som lägger ner mycket obetalt arbete på sina föreningar och museer.

– Vi upptäckte en del återkommande sätt att berätta (narrationstekniker) och förhålla sig till klass och motsättningar i hembygdsföreningarnas utställningar. Man kan förstås säga att utställningarna bär drag av en konservativ historiesyn. Men det är mer intressant att försöka diskutera varför det blir så, och om man kan göra annorlunda och till exempel ta med stathistorien i berättelsen om det skånska lantbruket.

Vilka ambitioner finns med historieberättandet?

– Varje hembygdsförening och guide har sina egna ambitioner. Men vi ser att det finns existentiella mål med flera av de utställningar vi besökt. Historieberättande är ofta en känslolakt. Historieberättande i lokal miljö kan ju väcka känslolägen och personliga minnen. Hembygdsrörelsen har byggts kring idéer om lokal särart, och då kan ambitioner och målsättningar handla om just det – idéerna får näring i minnena kring den lokala glansen, den lokala kampen och den enskilda människans umbäranden.

– Många hembygdsföreningar vill bevara det som försvinner – man samlar in allt det som funnits i bygden som kan beskriva livet för människor som verkat i den.

BARA LYCKADE MÄN BESKRIVS

Johanna Mårtensson och Andreas Sjölin, gymnasielärare i historia, ville i en examensuppsats vid Malmö högskola 2014 undersöka hur hembygdsrörelsen i Skåne beskriver landskapets adel och godsherrar, obesuttna och stutare, industriarbetare och akademisk medelklass. De fann att kvinnor och berättelser om ojämlikhet ofta saknas i hembygdsrörelsens historieskrivning. Istället förmedlas en konstruerat entydig bild av ”den lyckade strävsamme bonden”. En tillrättalagd beskrivning av gemenskap och enighet inom bondeklassen reproduceras. Författarna menar att hembygdens historieskrivning och museiverksamhet i Skåne behöver nyanseras och förankras i samtiden för att intressera nya, yngre besökare.

Ambitionen kan alltså sägas vara att respektera livet och människorna som levtt det. Att upprätta rum för minnen och respekt.

Kan inte hembygdsföreningarna få bevara sina lokala traditioner och folk kulturer på sitt sätt?

– Det får de gärna göra! Det är inte upp till oss, i rollen som forskare, att avgöra. Det är istället upp till dem själva och till hembygdsrörelsen. Vad vi har studerat är, som sagt, en historiepolitisk aktör med akademiska verktyg. Resultatet är inte en personlig åsikt.

– Men att berätta om historia är att utöva ett slags makt. ►

Vi tror att det är viktigt att vara medveten om det, och att förhålla sig kritisk till den makt historiskt berättande utgör, både det egna och andras. Det är bra att utvärdera sina metoder och strategier då och då. För att komma vidare, bredda och fördjupa perspektiven, kan man lägga till sådant man missat och inkludera nya grupper av människor i sina berättelser.

Vilka problem finns med det lokala historieberättandet?

– Som framgår av vår studie berättas ofta bara en del av historien. Det blir gärna en glorifierad och nostalgisk bild av hur det var ”förr”. Det är också vanligt att man odlar en framstegsmyt om att utvecklingen ständigt går framåt på alla områden, från teknik till sociala frågor. Det är ett slags kronologiskt

Johanna Mårtensson saknar viktiga perspektiv i berättelserna.

FOTO: PRIVAT

berättande där framtiden alltid anses komma med nya och bättre lösningar.

– Ett annat problem kan vara att man slätar över och förenklar en våldsam eller olycklig lokalhistorisk händelse, kanske för att framstå som mer publikföreläsningsvänlig. Att eftersträva popularitet kan innebära att man förenklar och tappar bort viktiga nyanser.

Varför beskrivs så sällan urbaniseringen och inflyttningen av nya svenskar?

– Det anses som så sentida processer, så de hinner hembygdsrörelsen inte alltid med. Intresset är fortfarande störst för den äldre historien, innan modernisering och industrialisering. En orsak till att man inte ägnar sig åt migrationshistoria kan också vara att de personer som engagerar sig i hembygdsrörelsen på lokalt håll inte är nyfikna nog. Men om fler personer med utomnordisk bakgrund kom med

i rörelsen skulle en bredare berättelse antagligen vara möjlig.

– En annan aspekt handlar om platsen, alltså var hembygdsföreningarna befinner sig geografiskt. Hembygden betraktas ofta som det agrara, den förindustriella. Men kanske finns det anledning att

vidga också det perspektivet? Hembygd kan också vara Rosengård i Malmö, Norra Fälåden i Lund eller Charlottenborg i Kristianstad.

Varför finns så få kvinnor med i berättelserna?

– Ja, bara enstaka kvinnor finns med i de utställningar vi studerat. Ibland beror det på att man inte berättar om personer, utan om företeelser eller platser. Men generellt är det så att hembygdsföreningarna vi studerat glömt bort, eller helt enkelt inte bryr sig om, hur könsarbetsdelad svensk historia varit. Här finns alltså stora kunskapsluckor.

– Historien om kvinnornas liv och arbete måste inkluderas i berättelsen om det lokala. Om bara halva befolkningen beskrivs så haltar förstås berättelsen. Vi anser att kvinnors historia tillför viktiga perspektiv och behöver adderas till varje historisk berättelse.

Hur viktig är hembygdsföreningarnas roll i historieskrivandet?

– Viktig. De kan bidra med en lokal inblick som annars går förlorad. Genom sin verksamhet kan de ge röst åt levnadsöden som annars riskerar att försvinna i den stora historiens brus. Föreningarna kan dessutom komma nära människors minnen på ett helt annat sätt än stora institutioner kan göra.

– Det finns en demokratisk aspekt i deras arbete som är

oerhört viktig och vacker. Föreningarnas medlemmar äger sina utställningar och berättelser. De ger makt åt sig själva och det lokala perspektivet. I vår tid tenderar detta perspektiv att försvinna, och är desto viktigare att slå vakt om.

– Som historieförmedlare har hembygdsföreningarna ett stort ansvar att berätta om historia så trovärdigt och sant som möjligt. I Region Skåne har de även ett uppdrag som kunskapsförmedlare åt skolorna. Detta är makt.

Vad bör hembygdsföreningarna göra åt bristerna i sin historieskrivning?

– En del föreningar, och det gäller nog det lokala civilsamhället som helhet, behöver nog undersöka sin historia på nya sätt. Kan man börja i nutiden? Vilka kategorier, perspektiv, händelser och människor har glömts bort? Kanske kan hembygdsrörelsen närma sig arbetarrörelsen? Det finns en uppdelning mellan olika museer. Abetslivsmuseer har till exempel oftare sysslat med nöden och de sociala spänningarna. Kanske går det att närma sig varandra?

Sven Jensén, ordförande i Skånes hembygdsförbund, är medveten om rörelsens konservativa historieskrivning:

– Jag känner igen detta. Bonden eller hemmansägaren är dominerande. Så visst presenteras en något ensidig och skev bild – även om vissa föreningar även lyfter fram torpare, små-

FOTO: PRIVAT

Lärarstudenterna Andreas Sjölin och Johanna Mårtensson tycker att hembygdsrörelsen glömmet bort klasskillnader och kvinnor när lokalhistoria skrivs. De ger tummen upp för gräsrotsperspektivet.

brukare och backstugusittare.

– Det har fortsatt av gammal tradition. Hos oss är den typiske medlemmen en manlig bonde, så verksamheten rör sig fortfarande kring den jordägande bonden på landsbygden.

Och då får kvinnan en undanskymd roll?

– Ja, det stämmer. I det gamla bondesamhället skötte kvinnan allt i och omkring hemmet, medan mannen arbetade ute på jord och i skog. Arbetsfördelningen var tydlig, men ömsesidig respekt fanns. Det har till stor del gått förlorat sedan mannen formade hembygdsrörelsen.

Sven Jensén, ordförande i Skånes hembygdsförbund

Hur ska ni förändra den skeva bilden?

– Allt fler hembygdsvillkor vill ta reda på livsvillkoren för alla människor i bygden, och inte överlåta åt en person att skriva okritiskt om någon lokal gammal pamp. Så har det ju ofta sett ut, men en sådan historieskrivning är inaktuell om man ska attrahera de yngre och överleva som bred folkrörelse.

– Jag tror att hembygdsrörelsen kan förändras. Vi får granska oss själva, försöka hitta beröringspunkter i samtiden som förenar människors intresse för sin hembygd. Vi måste beskriva hembygden ur fler perspektiv så att den intresserar alla.

– Det kommer nya människor till Sverige och vi vill att de ska känna sig inkluderade. Vi måste göra mer för att synas i samhället, och dra slutsatser av att hembygden existerar både på landsbygden och i staden. Det tar tid att ändra kurs, men vi är på väg. ●